

Den første danske Bastian

Af Vibeke Stybe

Hvem kender ikke »Den store Bastian«? I over hundrede år har den i Danmark – og forøvrigt overalt – været en yndet, omend undertiden omstridt børnebog. Imidlertid har det været et problem, hvordan de første danske udgaver, der fra 1847 udkom på Bings forlag, har set ud. Inger Simonsen skriver således i sit grundige værk om den danske børnebog i det 19. århundrede: »For den danske Bastians vedkommende samler interessen sig om bogens ældste tid, dens overførelse til dansk og de første danske udgaver. Dette kapitel er til gengæld fuldt af gåder, mørke og uløste spørgsmål. Det er et af de mest spændende kapitler i den danske børnebogs historie. Ifølge forlagskatalogerne er den tyske succesbog blevet overført til dansk allerede 1847, to år efter dens første fremkomst; 2. oplag kom 1851, 3. oplag 1853 – en her i landet ganske enestående succes for en børnebog. Men eksisterer nogen af disse udgaver mere? Man ville gerne se dem; dog er det ikke lykkedes mig at opspore et eneste eksemplar«. Professor Carl Roos, der ligeledes har beskæftiget sig med »Den store Bastian«, skriver, at den ældste danske udgave fra Bings forlag »synes ikke at eksistere i offentligt Eje«. For børnebøgers vedkommende har afleveringspligten dengang været så som så, og at de eksemplarer, der i private hjem er blevet overladt til geskæftige barnefingre, er gået til grunde gennem den lange årrække, kan ikke forundre.

Min opdagerglæde var derfor stor, da vi på Statens pædagogiske Studiesamling fik nogle gamle bøger forærende – og deriblandt en laset og ufuldstændig førsteudgave af Bastianbogen. Frk. Karen Boje, som skænkede os bøgerne, fortæller, at denne bog stammer fra hendes bedsteforældres hjem; hendes mormor, Karen Ørsted, var en datter af H. C. Ørsted og gift med professor E. A. Scharling. At den store Bastian har spillet en rolle i dette hjem, har vi et morsomt vidnesbyrd om fra Troels-Lund, der i sine

erindringer fortæller om familien Scharling, der dengang boede i Gamle Bakkehus' hovedbygning. Han legede med børnene, og han husker, at »de ejede en Bog, som jeg dengang beundrede mest af alle: Den store Bastian«. I et brev, skrevet til Birgitte Scharling i september 1920, uddyber Troels-Lund nærmere sit bekendtskab med den store Bastian: »Jeg ser endnu med udelt Beundring den røde »store Bastian«, som Deres Moder viste os en Regnvejrsdag, da det var for vaadt til at lege i Haven. Vi sad ved Bordet i Spisestuen og saa sammen i Bogen, der forekom mig vidunderlig«. Birgitte Scharling og Troels-Lund var jævnaldrende, begge født i 1840, og de har været omkring syv år og bogen nyudkommen på det omtalte tidspunkt.

At dette eksemplar i løbet af 115 år er blevet meget slidt, siger sig selv; nogle sider er sirligt syet sammen og enkelte mangler helt. Ikke desto mindre var her en gammel børnebog, hvorom man tidligere kun havde haft formodninger.

Men det synes, som om der undertiden må være visse regler i tilfældighedernes spil. Da min mand og jeg otte dage senere kom til Odense på gennemrejse, fik jeg lyst til at gå en runde i H. C. Andersens Hus. Jeg studsede unægtelig, da jeg i en montre med nogle udklipsbilledbøger af H. C. Andersen fik øje på en 1. udgave af Bastianbogen. Det viste sig at være et smukt håndkoloreret eksemplar, som H. C. Andersen i sin tid har foræret Louise Linds (f. Collin) døtre; forrest i bogen kan man læse følgende morsomme dedikation:

Til lille Anna og Ingeborg
De Smaabørn af Lind og Louise.
Her sendes en Bog, gjør os ei den Sorg
Den straks at slide og spise.
Den handler om ækle Sutteper
Om Mads, ja kræsen var Drengen,
Den handler desuden om meget mer
Samt den der staar under Sengen.
Nej fy, det var fælt, skal vi lede den op.
Den kaldes ogsaa – den store Kop.

Det viste sig, at dette eksemplar var blevet overdraget Odense Museum i 1915 af »lille Anna og Ingeborg«.

Som bekendt bevarede H. C. Andersen hele livet igennem en nær tilknytning til familien Collin. Louise (f. 1813) sværmede han for i ærbødig afstand, og da hun i 1840 blev gift med auditør Lind, blev H. C. Andersen en velkommen gæst i deres hjem, hvor han fortalte børnene eventyr og klippede billeder til dem. Et levende indtryk af, hvorledes han hyggede sig i familiens skød, får man i et brev fra H. C. Andersen til et andet medlem af familien (september 1846): »Hils nu alle og siig Tante Louise, at jeg allerede længes efter en Theevands-Aften ved det lille Bord; jeg faaer vel Sennep til Kjødet, Lind spørger om jeg ikke vil have en Snaps, Louise maa ind og see til Anna som græder, det ringer, og Carl Weis kommer – jo, jeg er ganske hjemme«.

Sandsynligvis har H. C. Andersen foræret de to små piger Bastianbogen i 1847 – samme år som bogen udkom ifølge den danske bogfortegnelse. Muligvis er den dog allerede udkommet ved juletid 1846. At børnene næppe har været ret gamle, kan vi let se, idet han beder dem om ikke straks at *spise* bogen, og han kalder dem *småbørn*. De har været i alderen 3–6 år – Ingeborg, den ældste, blev født i 1841 og Anna i 1843.

Til børnene i omgangskredsen strøede H. C. Andersen med rund hånd improviserede småvers; verset i Bastianbogen imponerer ikke, men det siger en hel del om H. C. Andersens sans for det barnlige. På en tid, hvor eventyrene fejrede triumfer verden over, har han haft øje for en fremragende børnebog i helt anden stil, så meget, at han har købt og læst den – og utvivlsomt også moret sig over den. Han antyder i verset, at den handler om »ækle Sutteper«, om »Mads, ja kræsen var drengen«. Ægte H. C. Andersensk er linjerne om potten: »Nej fy, det var fælt, skal vi lede den op« – ligesom i mange af sine eventyr vil han have børnene aktivt med; her skal de kigge på billederne og finde en potte. Det ligner den metode, der ligger til grund for vore dages pegebøger.

H. C. Andersens sans for billedbøger gav sig også udslag i de morsomme udklipsbilledbøger, han lavede til småbørnene i omgangskredsen. Tilfældige udklip blev sat morsomt sammen til en billedbog, undertiden med en sammenhængende tekst og med småvers strøet rundt omkring. Om en sådan bog skriver han i et brev fra Weimar i 1855 til Louise Lind: »Til Agnete (ægteparrets yngste datter, f. 1849) har jeg en lille Ting, og paa en ny Billedbog har jeg stadig tænkt. Edgar (søn af Gottlieb Collin)

Omslaget. Den første danske udgave af »Den store Bastian« hedder »Vær lydige«. Med blyant er under titlen tilføjet med barneskrift et ÆV! – sandsynligvis skrevet af et af de collinske børnebørn, som H. C. Andersen forærede dette eksemplar.

ved, at hver Avis og hver Regning med Billede paa bliver straks tilklippet for en kommende Billedbog: *Agnetes Reise fra Værtshus til Værtshus* kan den kaldes«. – Rigmor Stampe skriver i sin bog om H. C. Andersen og hans nærmeste omgang: »En anden af Billedbøgerne handler om, hvordan Andersen tog Agnete med paa Komodie; paa Vejen derhen oplever de naturligvis de mærkværdigste Ting og kommer de underligste Steder hen; endelig langt om længe naar de til Teatret, og saa – er der rød Plakat! »Agnete blev sort af Sorg«, staar der under den sorte Figur, som slutter Bogen. – Disse Billedbøger til Agnete Lind omtales ogsaa af Ingeborg Collins mand Adolph Drewsen, der ogsaa holdt af at lave billedbøger. Han skriver i et brev til H. C. Andersen: »At lave Billedbøger af løse Billeder havde jeg allerede gjort i stor Stil for mine Børn, da de var smaa; til at føie Fortællinger til Billederne havde jeg jo uopnaaelige Forbilleder i Agnete-Litteraturen, ja endog en Opfordring fra dens verdensberømte Skaber«.

Man er herefter slet ikke i tvivl om, at H. C. Andersen har haft sans for det væsentlige i en billedbog, og at Den store Bastian, den første billedbog, der af form og indhold er lavet for småbørn i alderen 3–6 år, må have tiltalt ham.

Det er morsomt, at de to eneste eksemplarer, vi indtil nu har set af den første danske Bastian, stammer fra to i den danske kulturhistorie så berømte familier; det er blot besynderligt, at de først efter 115 års forløb kommer frem i lyset.

Men nu er vi altså i stand til at drage sammenligninger, dels med de senere danske udgaver, og dels med de første tyske udgaver, der har ligget til grund for overførelsen til dansk.

Bogen blev til i Tyskland og er lavet af den tyske frankfurterlæge, Heinrich Hoffmann (1809–1894). Dens tilblivelseshistorie er velkendt og skal kun meget kort gengives her. Ved juletid 1844 ville Hoffmann finde en billedbog til sin treårige søn; men trods ihærdig søgen fandt han intet, der tiltalte ham, kun tørre, prosaiske ting uden fantasi. Han vendte derfor tilbage med et ganske almindeligt stilehefte – i den hensigt selv at lave bogen. Hoffmann kunne både digte og tegne; kort forinden havde han udgivet et lille bind digte, og tegnekunsten havde han opøvet, når han som læge skulle berolige sine små, opskræmte patienter. Han fortæller selv om, med hvil-

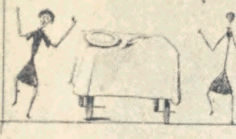
V. Historien om den kræsne Mads.

Til alle Mads og til os alle,
 »Hvor for du kom, den Mads er liden!
 Det stødte sig den Dagen kaldes,
 Han kom fra, for alle Mads,
 Og kaldte »Hans den Mads«
 Til alle os alle alle!

Et lille Dags — den er liden —
 Det er et lille Dags til alle,
 Det er et lille Dags til alle,
 Det er et lille Dags til alle,
 Det er et lille Dags til alle,
 Det er et lille Dags til alle!

Den lille Dags — den er liden,
 Den lille Dags — den er liden,
 Den lille Dags — den er liden,
 Den lille Dags — den er liden,
 Den lille Dags — den er liden,
 Den lille Dags — den er liden!

Die Geschichte vom Krassen Mads.

Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden!

Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden!

Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden,
 Die kleine Mads er liden!

Dansk og tysk illustration til »Den kræsne Mads«. Illustrationerne til »Historien om den kræsne Mads« er en tro kopi af Hoffmanns egne illustrationer til det håndskrevne eksemplar, han i 1844 forærede sin 3-årige søn i julegave. Også nummereringen af billederne, der tydeligt viser Hoffmanns tegneserieagtige stil, er bibeholdt i den første danske udgave.

ken succes han tegnede »Das Haar- und Nagelkind« (Struwelpeter), hvordan han lavede håret større og større og neglene længere og længere, indtil der af hele figuren til sidst kun var hår og negle. Imedens glemte den lille patient ganske sin angst, og både puls, temperatur og åndedræt kunne nemt konstateres – målet var nået.

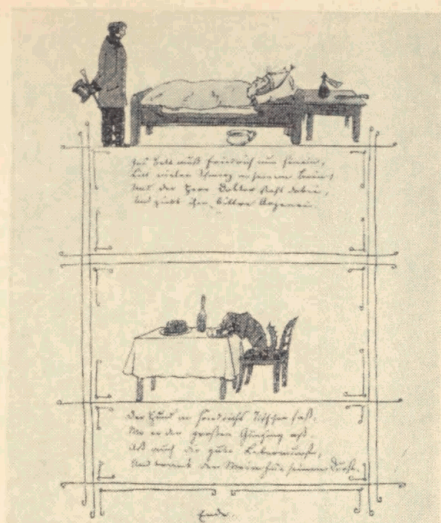
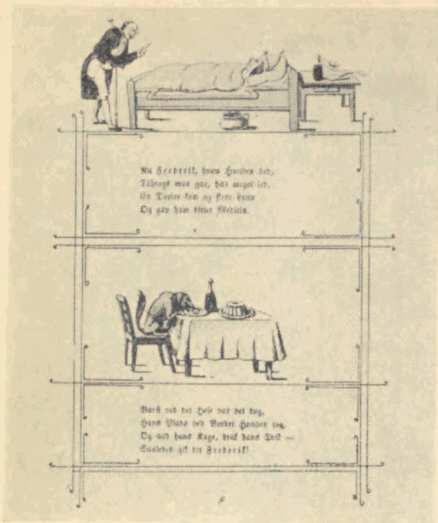
Hoffmanns urmanuskript, som han forærede sin søn, findes endnu, kun nogle enkelte sider mangler. Man forstår godt, at familie, venner og bekendte, når de så det, syntes, det var synd, at det skulle gå til grunde i løbet af kort tid, og en forlægger fik til sidst overtalt Hoffmann til at lade bogen trykke. I 1845 udkom den anonymt med titlen: »Lustige Geschichten und drollige Bilder mit 15 schön kolorierten Tafeln für Kinder von 3-6 Jahren«. Denne 1. udgave, som indeholder seks historier, blev kun trykt i 1500 eksemplarer, og den blev udsolgt på en måned (5 eks. findes endnu). I 2. udgave fra 1846 findes otte historier – historien om Jette, der brænder

(Paulinchen), og »Rokke-Hans« (Zappel-Philipp) er føjet til. Fra 3. udgave kommer navnet »Struwelpeter«, som bogen allerede hed i folke-munde, på forsiden. Fra 5. udgave 1847 udvides bogen med endnu to historier, som ikke findes i den danske udgave, og Heinrich Hoffmanns navn kommer på titelbladet. Samtidig udkommer den første danske udgave.

Det mest bemærkelsesværdige ved denne er, at den ikke hedder »Den store Bastian«, men »Vær lydig, eller lystige Historier og moersomme Billeder for Börn imellem 3–6 Aar«, en titel, der nærmest svarer til titlen i de to første tyske udgaver. Da desuden både Jette og Rokke-Hans er med, kan der næppe være tvivl om, at det er 2. udgave (evt. også 1. udgave), der har ligget til grund for overførelsen. Det moralske og afskrækkende »Vær lydig« er den danske udgivers påfund. Hoffmann ville næppe have godkendt det, og at det heller ikke lyder rart i børns ører, fremgår tydeligt af omslaget på det eksemplar, H. C. Andersen forærede lille Anna og Ingeborg. Under »Vær lydig« er med blyant skrevet »Æv«, den eneste plet på det ellers så fine eksemplar.

På tysk hedder Bastianfiguren »Der grosse Nikolas« og er identisk med Sct. Nikolas, dvs. julemanden. Da dette begreb vel dårligt har eksisteret i Danmark på dette tidspunkt, har oversætteren, handelsagent Simon Simonsen, i stedet fundet det slående og håndfaste navn Bastian, der er en forkortelse for Sebastian. Hvor navnet stammer fra, er en gåde, især hvis, som Inger Simonsen skriver, »han har haft det siden 1847. Fik han det først 1867 (fra 4. udgave 1867 står Bastiannavnet på titelbladet), kan det stamme fra dr. Hoffmann, som 1854 udgav en bog med titlen »Bastian der Faulpelz«. Men det er nok mere end tvivlsomt«. Den danske Bastian har imidlertid haft sit navn hele tiden, og snarere må man da formode, at dr. Hoffmann, gennem den danske udgave, er blevet opmærksom på det kraftfulde og uforglemmelige navn og har benyttet det, da han lavede en af sine senere billedbøger.

Sammenligner man nu denne 1. udgave med de senere danske, forbavses man over, hvor lidt der i tidens løb er blevet ændret. De formodninger, som både Inger Simonsen og Carl Roos giver udtryk for med hensyn til denne udgave, har vist sig at slå til. Bogen har her i Danmark med det samme – i det store og hele – fået den skikkelse, hvori vi kender den i dag. Og medens man i Tyskland hurtigt begyndte at »modernisere« den, har

Dansk og tysk illustration til doktorens besøg. Trods den nøje overensstemmelse med Hoffmanns egne illustrationer i håndskriftet er der dog mange originale indfald i den danske udgave. Det er ikke nogen helt almindelig doktor, der besøger den slemme Frederik i Danmark – ellers havde han sikkert været klædt på som den tyske, nemlig som doktor Hoffmann selv og ikke som en udpræget Holberg-figur.

man i Danmark bibeholdt de oprindelige enkle og særprægede figurer, som Hoffmann selv lagde stor vægt på.

I de tidlige danske udgaver er den ypperlige oversættelse så meget lig de senere udgavers, at forskellen næppe er værd at omtale: Blækhorn er blevet til blækhud, svovlstikker til tændstikker, stavemåden er ændret og et enkelt ord er flyttet hist og her; kun få af disse ændringer er endda sket i tidsrummet 1847 til 1867. Inger Simonsens fortræffelige redegørelse for bogen er derfor lige fulgyldig i dag, hvor vi også kender den tidligste udgave.

Med hensyn til illustrationerne er ændringerne større, omend det også her kun drejer sig om bagateller. Man kan imidlertid konstatere, at 1847-udgaven ligger Hoffmanns egne illustrationer endnu nærmere end de senere udgaver. Det gælder også udsmykningerne med fantasibloomster, bladranker og de fine kruseduller, hvorpå figurerne er anbragt. I historien

IX. Rokke-Hans.

„Nu, Vilde Gaardmand, bebag
 Mi ikke utvædig ihag!“
 „Saa Bøsterns æderlig bet,
 Iis Hans ligner uadig fed
 Og røstere hvort Pødsel, —
 Iis det var Trængsel Armands Sted
 Hans Næse hvort armer Mit,
 Elsk, Rør og Skædel, Rør og Salt
 Men Hans om Thorstet var sig alle,
 Rør ind at røst, og at røst,
 Skædel bet ham røst og var sigt!
 „Nu Vilde Skole Hans! sig sig i sig!“

VIII. Die Selbstichte von dem Zappel Philipp.

„Ob der Philipp beste Bild
 wohl bei Tisch zu sein!“
 Wie sprach in erndten Ton
 der Vasa zu seinem Sobn,
 und die Mutter ködte Armand
 auf dem ganzen Tisch herum,
 Doch der Philipp hørte nicht,
 nach zu ihm der Vater sprach:
 „Er gæstet,
 und Skædel,
 er tappelt
 und gappelt
 auf dem Stuhl bin nach her.
 „Philipp, das misfällt mir sehr!“

(18)

Dansk og tysk illustration til »Rokke-Hans«. »Rokke-Hans« er en af de historier, der først tilføjes i den tyske 2. udgave fra 1846; den findes ikke i håndskriftet. Sammenligner man den tyske »Zappel-Philipp« med den danske »Rokke-Hans«, gør man den chokerende opdagelse, at Rokke-Hans, i modsætning til Zappel-Philipp, har den frækhed at række næse ad sine forældre.

om den kræsne Mads er f. eks. også nummereringen af billederne bibeholdt – vi har her et tydeligt eksempel på Hoffmanns nye tegneserieagtige billedstil.

Den ukendte tegner, der har stået for den danske udgave, har direkte overført figurerne, så meget, at hvis man med et gennemsigtigt stykke papir tegner Hoffmanns egne figurer af, svarer de fleste ganske nøje i omrids til de danske. Jeg har gjort forsøget med skrædderen og med de tre sorte drenge, der har været i blækhuset. Derimod har den danske tegner, da han bagefter skulle eftergå tegningerne, haft mange morsomme indfald: Det danske flag er kommet i stedet for det gule med den røde ørn, ansigterne har fået mere karakter, Frederik er blevet mere grusom, både fuglen

og katten hænger og dingler i benene, Jettes sorte kors tegner sig skarpt mod den rødgule ild, skrædderen med de lange, tynde ben bliver endnu mere forfløjen med et målebånd flagrende efter sig, og Rokke-Hans er så uartig, at han rækker næse ad sin far. Den eneste figur, der er helt omtegnet, er doktoren, der »kom og skrev Latin og gav ham bitter Medicin«. Han er, som Inger Simonsen gør opmærksom på, blevet en holbergsk figur med knæbenklæder, Jeronimus-stok, pisk i nakken og store briller på næsen. I Hoffmanns egen fremstilling er han en ganske almindelig læge, som han selv var.

Der er imidlertid et væsentligt punkt i den danske Bastian, som har givet anledning til spekulationer. Hvem har tegnet og skrevet versene til de tre historier, som ikke er af Hoffmann? Også disse er med i den første danske udgave; den danske Bastian er altså ikke som den tyske vokset efterhånden. Af de otte historier i Hoffmanns 2. udgave har man kun overført de syv – til gengæld har man føjet tre nye til: »Historien om Speiledukken« (Sophie med den skjæve Mund!), »Historien om Hanne i Maanen« og »Rikke Slikmund«, alle afskrækkende eksempler for pigebørn, der lider af henholdsvis forfængelighed, havesyge og slikkesyge. Hoffmanns bog var kun tænkt for en dreng; den danske Bastian er beregnet både for drenge og piger.

Det er nærliggende at antage, at det er Simon Simonsen, der er ophavsmanden også til disse velklingende småvers; han skulle have været en yndet lejlighedsdigter, og det er slående, at disse historier i virkeligheden er små sange, der glider let til ganske enkle melodier. De passer også godt i Hoffmanns samling, selv om de skiller sig ud ved et eget særpræg. Derimod er tegningerne til dem ikke af større interesse, og de kan langt fra måle sig med Hoffmanns.

Den danske Bastian i sin første skikkelse har i virkeligheden ikke budt på store overraskelser, og den har ikke givet os løsningen på alle de gåder, der knytter sig til den. Hvem der har overført tegningerne, og hvem der har lavet de nye historier er stadigvæk en gåde og vil sikkert vedblive at være det – nu, hvor vi véd, at 1. udgave ikke kan sige os noget derom.